

характеру та наслідків співпраці з державою-агресором. Основні проблеми полягають у нечітких законодавчих формулюваннях, різноманітності форм співпраці, складності доведення умислу та відсутності усталеної судової практики. Усунення цих проблем потребує чіткого визначення складу злочину в законодавстві, розробки методичних рекомендацій для слідчих і суддів, а також узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами та практикою інших держав. Ефективна правова кваліфікація колабораційних дій дозволяє не лише притягти винних до відповідальності, а й зміцнити правопорядок, забезпечити захист державної безпеки, запобігти порушенням прав і свобод громадян, а також підвищити довіру суспільства до органів правосуддя.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Кравчук, О. Бондаренко М. Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 КК. ГО «Вектор прав людини». Київ, 2022. URL: <https://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo>
3. Постанова ККС ВС від 31 січня 2024 року у справі № 638/5446/22 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116705070>

Радзієвський Іван Ростиславович,

курсант Національної академії
внутрішніх справ

Науковий керівник:

Мостепанюк Людмила Олександрівна,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ СПІВУЧАСТІ (СТ. 26–31⁻¹ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ): ВІД КЛАСИЧНОЇ МОДЕЛІ ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Інститут співучасті у кримінальному праві України (розд. VI, ст. 26-31⁻¹ Кримінального кодексу України (далі – КК)) традиційно вважається одним із найбільш стабільних елементів його Загальної частини. Проте події останніх років (збройна агресія РФ та євроінтеграційні процеси) зумовили необхідність докорінного переосмислення підходів до кваліфікації злочинних діянь, вчинених у взаємодії двох або більше осіб. Трансформація відбувається у двох ключових напрямках: по-перше, посилення боротьби з організованою злочинністю через криміналізацію «статусу» та «впливу» (новації 2020 року в контексті ст. 255-1 КК); по-друге, адаптація норм про співучасть до реалій воєнного стану, зокрема у справах про військові

кримінальні правопорушення та кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки.

Метою даної публікації є аналіз доктринальних та практичних проблем застосування ст. 26–31¹ КК в сучасних умовах.

Криза класичного розуміння форм співучасті та феномен «злочинного впливу». Класична теорія співучасті, закріплена у ст. 26–28 КК, базується на спільній участі осіб у вчиненні конкретного діяння. Однак прийняття Закону України № 671-IX від 04.06.2020 р. внесло революційні зміни, фактично імплементувавши елементи доктрини «RICO» (США) та грузинського досвіду боротьби з так званими «ворами в законі». Введення ст. 255¹ (Встановлення або поширення злочинного впливу) та ст. 255³ (Звернення за застосуванням злочинного впливу) до положень КК змінило парадигму відповідальності: від покарання за дію до покарання за статус та функціональну роль у злочинній ієрархії [1, с. 47].

Судова практика Верховного Суду України (далі – ВС України) демонструє складнощі у розмежуванні «стійкості» (ознака організованої групи та злочинної організації) та «злочинного впливу». У своїх рішеннях Касаційний кримінальний суд Верховного Суду (далі – ККС ВС) наголошує, що для кваліфікації за ст. 255 КК (Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній) необхідно доводити не лише факт об'єднання осіб, а й наявність ієрархічної структури та чіткого розподілу ролей, що є вищим ступенем співучасті порівняно з організованою групою (ч. 3 ст. 28 КК) [2]. Водночас Постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23.12.2005 р. «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями», хоча і залишається чинною в частині, що не суперечить закону, потребує критичного перегляду. Зокрема, поняття «стійкості» в сучасних умовах кіберзлочинності та мережевих злочинних структур трансформується, втрачаючи ознаку особистого знайомства всіх учасників, що раніше вважалося конститутивним елементом [3].

Специфіка співучасті у злочинах зі спеціальним суб'єктом (військовий контекст). В умовах війни актуалізувалося питання співучасті загальних суб'єктів (цивільних осіб) у злочинах зі спеціальним суб'єктом (військовими). Згідно з ч. 3 ст. 401 КК, співучасть у військових кримінальних правопорушеннях осіб, які не є військовослужбовцями, тягне відповідальність за відповідними статтями розд. XIX КК. Проблемним аспектом є кваліфікація дій пособників у ст. 438 КК (Воєнні злочини) та ст. 111 КК (Державна зрада). Науковці та практики звертають увагу на застосування ч. 5 ст. 29 КК, в якій іде мова про ексцес виконавця. Якщо цивільна особа допомагала військовослужбовцю РФ у вчиненні мародерства, але останній вчинив вбивство, цивільна особа не несе відповідальності за вбивство, оскільки це не охоплювалося її умислом [4].

Судова практика також виробила підхід до розмежування співвиконавства (ч. 2 ст. 27 КК) та пособництва (ч. 5 ст. 27 КК) у кримінальних правопорушеннях проти безпеки руху. ККС ВС у своїх постановвах неодноразово вказував: якщо в ДТП винні декілька учасників (водій та пішохід, два водії), кожен несе відповідальність лише за свої дії, що перебувають у причинному зв'язку з наслідками. Співучасть у необережних кримінальних правопорушеннях (так зване «необережне співзаподіяння») чинним КК не передбачена, що вимагає чіткого встановлення індивідуальної вини кожного [5].

Проблеми кваліфікації дій організатора. Організатор (ч. 3 ст. 27 КК) є найбільш небезпечною фігурою у співучасті. Трансформація цього інституту пов'язана з можливістю дистанційного керування злочинною діяльністю. Сучасна судова практика (зокрема, у справах про шахрайські кол-центри) стикається з проблемою доведення умислу організатора на вчинення злочинів виконавцями, яких він особисто може не знати. ВС дотримується позиції, що створення організованої групи (ч. 3 ст. 28 КК) автоматично покладає на організатора відповідальність за всі злочини, вчинені групою, якщо вони охоплювалися його умислом, навіть без його безпосередньої участі у виконанні об'єктивної сторони [2].

Висновки.

1. Інститут співучасті в Україні еволюціонує від «аксесорної» природи (залежності від дій виконавця) до самостійної криміналізації організаційної діяльності (ст. 255, 255-1 КК). Це вимагає від законодавця чіткішого визначення меж кримінального впливу, щоб уникнути об'єктивного інкримінування.

2. Судова практика потребує оновлення роз'яснень Пленуму ВС, оскільки Постанова № 13 від 2005 року не враховує змін до ст. 255 КК України та специфіки воєнних злочинів.

3. Необхідно законодавчо врегулювати питання «співучасті *sui generis*» у міжнародних злочинах, імплементувавши стандарти Римського статуту (зокрема, щодо командної відповідальності командирів), що поки лише фрагментарно відображено у ст. 26–31 КК України.

Список використаних джерел

1. Кримінальне право : Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса. 2024. URL: <https://jphcdnu.donnu.edu.ua/article/view/13636/13539>.

2. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою : матеріали наук. дослід. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. URL: <https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/d74898ed-52da-4e3b-850c-deef06b0abb6/download>.

3. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23.12.2005 № 13. Ліга:Закон. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/VS05265?ed=2005_12_23.

4. Ус О. В. Питання кримінального права та процесу : зб. наук. пр. Харків, 2015. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/11481/1/Us_315-321.pdf.

5. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (01.01.2020 – 30.06.2020). URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogljad_KKS_01_01_30_06_2020.pdf.

Радушинський Дмитро Віталійович,
аспірант кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 286-1 КК УКРАЇНИ

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 286-1 КК України, є результатом переорієнтації державної політики у сфері дорожньої безпеки на ризикоорієнтовану модель реагування. Законодавець, виокремлюючи керування транспортним засобом у стані сп'яніння як особливо небезпечний різновид порушень правил дорожнього руху, прагнув підвищити превентивний ефект і забезпечити справедливішу диференціацію відповідальності порівняно з «класичною» ст. 286 КК України. Однак перші роки застосування норми засвідчили наявність низки проблемних питань, які стосуються як складу кримінального правопорушення, так і доказових стандартів та меж криміналізації.

У постанові Верховного Суду від 18.05.2021 у справі № 308/1546/19 сформульовано базовий орієнтир для кваліфікації: стан сп'яніння сам по собі не утворює складу кримінального правопорушення за ст. 286-1 КК України. Суд підкреслив, що обов'язковою ознакою є конкретне порушення ПДР або правил експлуатації, яке перебуває у причинному зв'язку з наслідками. Ця позиція корелює з загальнотеоретичним підходом до транспортних злочинів як матеріальних складів і запобігає неконтрольованому розширенню кримінальної відповідальності за рахунок «автоматичного» перенесення адміністративної протиправності у площину кримінального права.

Огляд практики Верховного Суду щодо застосування ст. 286 та 286-1 КК України (2023) додатково конкретизує, що у справах цієї категорії суд має встановити: 1) факт керування; 2) факт сп'яніння; 3) конкретне порушення правил; 4) наслідки; 5) причинний зв'язок. В огляді акцентовано, що саме порушення правил є «пусковим» причинним фактором, тоді як сп'яніння виступає умовою підвищення безпеки та впливає на оцінку ступеня вини і санкційної політики.

Суттєві дискусії викликає тлумачення поняття «керування транспортним засобом». Верховний Суд у справі № 127/1845/17